

Hz. Muhammed'in Hıristiyan ve Yahudi Siyasetlerine Genel Bir Bakış

A General Outlook Over the Policies of Prophet Muhammad on Christian and Jewish Communities

Yrd.Doç.Dr. Murat AĞARI^a

^aTarih Bölümü,
Yüzüncü Yıl Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, VAN

Yazışma Adresi/Correspondence:
Yrd.Doç.Dr. Murat AĞARI
Yüzüncü Yıl Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, VAN
muratagari@yyu.edu.tr

ÖZET Bu makalede Hz. Muhammed'in her ikisi de Ehl-i Kitap olan Hıristiyan ve Yahudi toplumları üzerine uyguladığı siyaseti irdelenecektir. Çalışma esnasında konu

- Siyasi uygulamalar,
- Askerî mücadeleler

olmak üzere iki farklı açıdan değerlendirilecektir. Çalışmanın sonunda ilişkilerin geniş bir değerlendirmesi yapılacaktır. Hz. Muhammed'in yahudi ve hristiyanlarla olan ilişkileri, bu günkü dinlerarası diyalogcuların yorumlarının aksine bir diyalog ilişkisi değil uluslar arası siyasi ve hukuki ilişki olduğu vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed, Hıristiyanlar, Yahudiler

ABSTRACT In this article, we have tried to answer the question about how Prophet Muhammad's policies were over Christian and Jewish communities. To determine these policies, we have used two perspectives:

- Political applications,
- Military policies

At the end of the study, relations between the two communities would broadly evaluated. And we shall show that the Prophet Muhammad's policies towards the Christian and Jewish Communities are not dialog policy.

Key Words: Prophet Muhammad, Christian Community, Jewish Community

Journal of Islamic Research 2007;20(2):135-144

Hz. Muhammed, peygamber olarak gönderildiği tarihten itibaren, vefatına kadar olan süreçte sürekli bir mücadele içerisinde olmuştur. Bir taraftan yeni dinin yayılması için mücadele ederken, diğer taraftan çevresindeki ortamı yeni dinin emirlerine göre yetiştirme çabası harcamıştır.

Hz. Muhammed ilk mücadelelerini Müşrik Arap toplumu ile yapmıştır. İlerleyen süreçte mücadelesini Medine'de yaşayan Yahudilerle ve Arap yarımadası çevresindeki Hıristiyan ülkelerle sürdürmüştür. Hz. Muhammed'in bu üç farklı toplumsal kitle ile mücadelesi siyasal ve askerî uygulamalar açısından farklılıklar arzeder. Bu çalışmada bu üç topluluktan Hıristiyan ve Yahudi toplumları ile yapılan mücadeleler irdelenecek ve bu mücadelelerin benzer ve farklı yönleri ortaya konulacaktır.

HİRİSTİYAN VE YAHUDİ TOPLUMLARI İLE SİYASÎ İLİŞKİLER

İslam öncesi döneme bakıldığında, tarihin kimi evrelerinde Hıristiyan ve Yahudi toplumlarının karşı karşıya geldiğine şahit olunur. Bu karşılaşmalardan iki tanesi İslamî döneme yakınlığı nedeniyle önemlidir:

- Necran Hadiselerinde Yahudiler ve Hıristiyanların Karşılılaşması,
- Bizans-İran (Sasani) Mücadelesinde Yahudilerin Tutumu.

Tarih, Hz. Peygamber'in doğumundan bir asır kadar önce Yemen'de Hıristiyanlık'ın yayılışına tanıklık eder.¹ Kaynaklar, bu gelişimin nasıl gerçekleştiği konusunda detaylı bilgi verir.² Hıristiyanlığın gelişmesi üzerine, Yemen hükümdarı olan Yahudi Zû Nuvas gelişmelerden rahatsız olur ve askerleri ile beraber Necran halkı üzerine yürüyerek onları Yahudiliğe çağırır ve "Yahudiliği seçerlerse canlarını kurtarabileceklerini, aksi takdirde hepsinin katlonulacağını" bildirir.³ Necranlıların din değiştirmeye yanaşmaması üzerine ateşli çukurlar kazdırır ve Necranlıları bu ateşli kuyuların içerisinde yakar. Bu olay neticesinde Necranlılardan 20.000 Hıristiyan bu katliamda öldürülür.⁴ Yukarıdaki olaylar, bir ucu Fil Vak'ası'na kadar uzanacak şekilde sürer.⁵

Bu katliam hadisesi, Kur'an'a da yansımış ve konu şu şekilde dile getirilmiştir: "Kahroldu o hendeğin ve cıralı ateşin sahipleri! Hani ateşin başına oturmuşlar, müminlere yaptıklarını seyrediyorlardı. Müminlere kızmalarının sebebi de yalnız, Aziz ve Hâmid olan Allah'a iman etmeleri idi."⁶

İslam öncesi dönemde Hıristiyanlarla Yahudileri karşı karşıya getiren bir diğer hadise Bizans (Doğu Roma)-Sasani (İran) devletleri arasındaki mücadelelerde yaşanır. Hz. Muhammed'in henüz peygamber olarak vazifelendirildiği dönemde Bizans Devleti ile Sasani Devleti o dönemin dünyasının iki büyük devletidir. Bu iki devletten Bizans Hıristiyanlığın, İran ise Mecûsîliğin temsilcisidir. Hz. Muhammed'e peygamberlik görevi verilmesinden bir müddet sonra bu iki komşu ve rakip devlet, birbirleri ile kanlı bir savaşa girişirler. Sasani Devleti'nin başında II. Hüsrev (Kisra), Bizans Devleti'nin başında ise Heraklyus (Kayser) vardır. Bu savaş sonunda İranlılar, Suriye'deki bütün önemli şehirleri ve bu arada Filistin ve Kudüs'ü ele geçirirler. (M. 614) Bu istila esnasında kiliseler yıkılır, dinî nitelikli binalar tahrip edilir. İranlılarla birlikte savaşan Yahudiler, 60.000'den fazla Hıristiyanı kılıçtan geçirirler. Bu tahribat öyle bir noktaya ulaşır ki, Sasani sarayının, öldürülen Hıristiyanların kafatasları ile donatıldığı tarih kayıtlarına geçer.⁷

Hz. Peygamber'in Hıristiyan ve Yahudi toplumları ile ilişkisinde takip ettiği siyasete baktığımızda, her iki topluma iki farklı siyaset uyguladığı görülür:

- Hıristiyan devletlere karşı davet metodu,
- Yahudi kabilelere karşı anlaşma metodu.

Hz. Peygamber'in Mekke dönemindeki yaşantısına bakıldığında Yahudi toplumuyla dikkate değer herhangi bir münasebetinin bulunmadığı görülür. Ancak Hıristiyan toplumla ilk siyasî ilişkisini bu dönemde kurmuş ve Habeşistan'a yapılan iki hicret vasıtasıyla Hıristiyan Habeş Necaşisinin korumasına bir miktar Müslümanı göndermiştir.

Tarihî kaynaklarda "Habeşistan Hicretleri" başlığı altında verilen bu iki göç hadisesi, Mekke'nin Müslümanlar üzerine kurmuş olduğu baskıdan kurtulmak amacıyla gerçekleşir. Baskının şiddetlendiği bir dönemde Hz. Peygamber, ashâbına: "Habeş ülkesinde hiç kimsenin zulme maruz kalmadığı bir kral var. O ülkeye gidin. Allah size bir ferahlık verecek ve bulunduğunuz durumdan sizi kurtaracaktır. Hem orası bir doğruluk ülkesidir." der.⁸

Habeşistan'a yapılan ilk hicret Hz. Peygamber'in peygamberliğinden beş yıl sonra (M. 615) gerçekleşir.⁹ Bu hicreti gerçekleştiren ilk kabile on biri erkek, dördü kadın olmak üzere on beş kişiden oluşur.¹⁰ Habeşistan'a gitmek üzere Mekke'den ayrılan bu 15 kişi, kimi yaya kimi de binekli olarak Şuaybe'ye varır.¹¹ Limanda bulunan ticaret gemisine binerek Habeş ülkesine doğru yola çıkarlar.¹² Bir grup Mekke'li Müşrik hicret eden Müslümanları deniz sahiline kadar takip eder. Ancak Müslümanlar limandan ayrılmış olduklarından yakalayamadan geri dönerler.¹³

Habeşistan'a rahat ve dinlerini yaşayabilecekleri huzurlu bir ortama kavuşan Müslümanların düşünceleri, Mekke'den kendilerine ulaşan bir haberle değişir. Söylentiye göre Mekke halkı Müslüman olmuş, Mekke'de kalan Müslümanlar rahata kavuşmuşlar, hatta Velid b. Muğire ve Ebû Uhayha gibi Mekke ileri gidenler Hz. Peygamber ile birlikte secdeye kapanmışlardır. Bu haberleri işiten muhacirler, haberin sıhhat derecesini araştırmadan diyerek geri dönmeye karar verirler.¹⁴

Aslında bu haber, Muhacirlere yanlış aktarılmış bir gelişmedir. Olayın esas boyutu farklıdır.¹⁵ Hz. Peygamber, Müslümanların Habeşistan'a hicretlerinden bir müddet sonra, Kâbe'de Mekke ileri gelenlerinin de hazır bulunduğu ortamda Necm Sûresi'ni okumaya başlar ve Sûre'nin içinde "secde" lafzı geçen son âyetini¹⁶ okuduktan sonra secde eder. Orada bulunan Müslümanlar da Hz. Peygamber'e uyarak secde ederler.¹⁷ Mekke ileri gelenleri de putlarının adı zikredildiği için¹⁸ secdeye kapanır. Bu olay "Mekke'de bulunanlar Müslüman oldu" şeklinde Ha-

beşistan'a ulaşır. Bunun üzerine Muhacirler Medine'ye dönmek üzere yola çıkarlar. Mekke'ye yaklaştıklarında, bütün duyduklarının kendilerin yanlıştıkları bir hâdisenin gelişimi olduğunu öğrenirler. Durumlarını müzâkereden etikten sonra kimileri birinin himâyesinde, kimileri de himâyesiz olarak Mekke'ye girerler.¹⁹

Bu durum üzerine, Hz. Peygamber Müslümanların Habeşistan'a tekrar hicret etmelerine izin verir.²⁰ Bu ikinci hicret de ilk hicretin yapıldığı yıl (M.617) içerisinde gerçekleşir.²¹ İkinci hicret kafilesinde bulunanların sayısı seksen üçü erkek, on biri kadın olmak üzere toplam doksan dört kişidir.²² Muhtelif zaman dilimleri içerisinde hicret edenlerle birlikte bu sayı artmıştır. İlk hicrette Müslümanları limana kadar takip eden Mekkeliler, bu ikinci hicrette onları Habeşistan'a kadar takibederler.²³

Bu ikinci kafilenin dönüşü ilk kafilenin dönüşüne benzemez. Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettiğinde Habeşistan'da bulunan Müslümanlardan bir kısmı Habeşistan'dan ayrılarak Medine'ye yerleşir. (M. 622) Ancak geride kalan büyük bir kesimin dönüşü Hicret'in yedinci yılında (M. 629) Hz. Peygamber'in çağrısı uyarınca gerçekleşir.²⁴

Hz. Peygamber'in Medine yaşamında ise Hristiyanlarla siyasî açıdan değerlendirilebilecek ilişki, Hristiyan liderlerin İslâm'a davet edilmeleridir. Dönemin Hristiyan devletleri olan Bizans, Mısır ve Habeş ülkelerinin liderlerine diğer ülke liderleri ile birlikte Hz. Peygamber tarafından "İslâm'a davet mektupları" gönderilmiştir. Mektuplar vasıtasıyla öğretisini daha geniş kitlelere ulaştırma gayreti güden Hz. Peygamber'in Hristiyan ülke liderlerine gönderdiği mektupların metinleri aşağıdaki şekildedir:

- Bizans Kayseri Heraklyus'a gönderilen mektup:

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Rasülüllah Muhammed'den Rumların büyüğü ve sahibi Heraklyus'a. Selâm, hidâyet üzere bulunanlara olsun. Ey Ehl-i Kitab! Sizinle bizim aramızda artık bir söz üzerinde buluşalım. Yalnız Allah'a kulluk edelim, O'na hiçbirşeyi ortak koşmayalım. Kimse Allah'tan başka tanrı edinmesin. Eğer yüz çevirirlerse: "Şahit olun biz Müslümanlarız."²⁵ deyin. Ben seni İslâm'a dâvet ediyorum. Şayet Müslüman olursan, Allah sana mükafatını iki kat versin. Şayet kabul etmezsen teb'anın günahı senin boynuna olsun."²⁶

- Mısır Mukavkısına gönderilen mektup:

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Allah'ın kulu, kölesi ve Rasülü Muhammed'den, Kıbtîlerin büyüğü Mukavkıs'a. Allah'ın Selâmı, hidâyet yoluna girmiş bulunanların üzerine olsun. Buna göre Ben, seni bir

İslâm dâveti ile çağırıyorum. İslâm'a gir. Sonunda emniyet ve selâmet içinde olursun. Bunun karşılığında Allah sana iki kat sevab verecektir. Şayet bundan kaçınacak olursan bütün Kıbtîlerin günahı senin üzerinde toplanacaktır. Ey Kitap Sahipleri! Gelin, sizinle bizim aramızda müşterek olan bir tek kelime, "Allah'tan başka hiçbir İlah'a tapmamak, Ona hiçbir şeyi eş ve ortak koşmamak, Allah'tan başka hiçbir şeyi âmir ve efendi yapmamak" hususunda birleşelim. Şayet onlar sırtlarını dönüp kaçacak olurlarsa "Siz şahit olun ki bizler itaat edip teslim olan Müslümanlarız." deyiniz."²⁷

Habeşistan Necaşisine gönderilen mektup:

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla: Allah Rasülü Muhammed'den Habeş Necâşisi Ashama'ya. Kendisinden başka İlah bulunmayan, Gerçek Hükümdar, Mukaddes, Selâm, Koruyucu, Kurtarıcı olan Allah'ın övgüsünü sana iletirim. Tasdik edip şahadet ederim ki; Meryem oğlu İsa Allah'ın Ruhu ve Kelimesi'dir. Kendisine dokunulmamış Meryem'e nasib edilmiştir. Böylece Meryem İsa'ya hamile kalmış, Allah Teâlâ da Ruh'undan ve Nefesi'nden Adem'i nasıl yarattıysa onu da öylece yaratmıştır. Seni Tek olan ve Eşi bulunmayan Allah'a, Ona itaat konusunda karşılıklı yardıma çağırıyorum. Beni takip et, bana uy ve bana gelen şeye iman et. Muhakkak ki ben, Allah'ın Rasülüyüm. Bu nedenle seni ve etrafında bulunan askerlerini Allah'a iman etmeye dâvet ediyorum. Nasihat ve sözlerim size ulaşınca kabul etmenizi tavsiye ederim. Amca tarafından yeğenim olan Cafer'i yanında az sayıda Müslüman grubuyla beraber sana doğru yola çıkarıyorum. Selâm gerçek hidâyet yolu üzerinde bulunanlara olsun."²⁸

Hz. Peygamber, Yahudiler söz konusu olduğunda onları davet etmek yerine anlaşmayı tercih etmiştir. "Medine Vesikası" veya "Medine Sözleşmesi" adlarıyla bilinen bu sözleşme, Hz. Peygamber'in Medine'deki Arap (Evs ve Hazrec) ve Yahuditopluluklarının liderleri ile bir araya gelerek imzaladığı bir saldırmazlık ve dışa karşı müşterek savunma anlaşmasıdır.²⁹ Bu anlaşma ile Müslümanlar, özgür, emin, rahat, kendilerini korkusuz ve baskısızca ifade edebilecekleri bir ortama kavuştular. Anlaşma, Yahudiler açısından, Araplarla aralarındaki ihtilafları gidermede etkin rol oynamıştır. Böylelikle, yeni bir siyasal yapılanmayla, sadece Müslümanların değil, aynı zamanda Yahudilerin hakları güvence altına alınmaktadır.³⁰

47 maddeden müteşekkil bu anlaşma³¹ bir taraftan Medine içerisinde emniyet ve huzuru temin ederken diğer taraftan dışarıdan gelecek herhangi bir tehlike karşısında "ortak bir savunmayı" öngörür. Medine'ye yapılacak herhangi bir saldırı karşısında Müslümanlar ve Yahudiler birbirleriyle yardımlaşacaklar ve aynı zaman-

da kendi bölgelerini de koruyacaklardır. Bunun dışında anlaşmada adı geçen topluluklardan herhangi birine bir saldırı yapıldığında, diğer topluluklar bu saldırıyı kendilerine yapılmış olarak algılayacak ve diğerine sahip çıkacaktır.

HIRİSTİYAN VE YAHUDİ TOPLUMLARI İLE ASKERÎ MÜCADELELER

Hız. Peygamber'in askerî mücadeleleri siyasî uygulamalarından daha geniş yer kaplayacak boyuttadır. Zira öncelikle Yahudilerin Medine'den sürülmeleri, daha sonra ise Hıristiyanlar üzerine yapılan iki sefer askerî mücadele alanına girmektedir. Ayrıca, Hız. Peygamber'in vefatı dolayısıyla Medine dışında harekete hazır bir halde beklemek durumunda kalan Üsâme ordusu da askerî mücadele alanında değerlendirilebilir.

Kronolojik açıdan Hız. Peygamber'in ilk askerî mücadeleleri Mekke Müşrik Araplar ile olmuştur. Bedir, Uhud ve Hendek Muharebeleri Hız. Peygamber'in ilk savaş deneyimleridir. Hendek Muharebesinin ardından Hız. Peygamber öncelikle Yahudilerle askerî mücadeleye girişmiştir. Yahudilerle askerî anlamda mücadeleler Ka'b b. Eşref'in öldürülmesi ile başlar³² ve Yahudilerin Medine'den sürülmeleri ile neticelenen bir dizi olayın yaşanmasına sebebiyet verir.

Medine'den ilk olarak sürülenler Kaynuka Yahudileri olmuştur. Kaynuka Gazvesi, Hicretin 2. yılı (M. 624) Şevval ayının onbeşinci Cumartesi günü meydana gelir.³³ Hız. Peygamber, Bedir Savaşı'ndan galibiyetle dönünce Medine Yahudilerini Kaynuka çarşısında toplar ve şu şekilde seslenir: "Ey Yahudi topluluğu! Kureyş'in başına gelen azaptan, Yüce ve aziz olan Allah'a sığınarak Müslüman olunuz. Çünkü siz, benim, kitabınızda bulduğunuz Nebî olduğumu anladınız. Kitabınızda Allah'ın size olan ahidini biliyorsunuz." Yahudiler bu uyarıya şu şekilde cevap verir: "Ey Muhammed! Sen bizi kendi kavmin gibi mi sanıyorsun? Bu seni aldatmasın. Sen savaş işini bilmeyen bir kavimle savaştın. Onları yendin. Yemin ederiz ki, bizimle savaştığın takdirde nasıl savaşçı insanlar olduğumuzu anlayacaksın."³⁴

Yahudilerle Müslümanlar arasındaki gerginliği artıran olay birkaç gün sonra cereyan eder. Ensar'dan Rabîa adında bir kadın, Medine'de kuyumculukla uğraşan³⁵ Kaynuka Yahudilerinin çarşısına alışveriş maksadıyla gider ve sarraf dükkanlarından birine girip oturur.³⁶ Dükkanında bulunan Yahudilerden biri, kadının elbisesini iğne ile sırtına bağlar. Bunu hissetmeyen kadın, kalkınca, avret yerleri açılır. Bu duruma gülen Yahudileri gören Müslüman bir adam, bu işi yapan Yahudiyi öldü-

rür. Bunun üzerine toplanarak bir araya gelen Yahudiler, bu adamı öldürürler. Bu olay Medine Anlaşması'nın bozulma nedeni olur.³⁷

Anlaşmanın bozulması nedeniyle, Hız. Peygamber Kaynuka Yahudilerinin üzerine yürür. Bu durum karşısında Kaynuka Yahudileri kalelerine çekilirler.³⁸ Kalelerinde 15 gün boyunca şiddetli bir muhasaraya tutulan Kaynuka Yahudileri,³⁹ Hız. Peygamber ile konuşmak istemelerine rağmen, bu teklifleri Hız. Muhammed tarafından kabul edilmez. Hız. Peygamber onlara "ancak benim hükmüm üzere kalenizden çıkabilirsiniz" şeklinde bir haber gönderir.⁴⁰ Başka çıkış yolu olmadığını gören Kaynuka Yahudileri, Hız. Peygamber'in hükmü üzere kalelerinden çıkarlar. Hız. Peygamber, kalelerinden çıkan Kaynukaluların bağlanmalarını emreder ve bu işi Münzir b. Kudâme'ye havale eder.⁴¹

Hız. Peygamber Kaynuka Yahudilerinin bütün değerli mallarını bırakmaları şartıyla sürgün edilmelerine karar verir⁴² ve mallarını toplama, muhafaza ve sürülme işlerini Muhammed b. Mesleme'ye havale eder.⁴³ Kuyumcu oldukları daha önce dile getirilen Kaynuka Yahudilerinin Medine dahilinde toprakları yoktur. Ancak, onlardan çok sayıda silah, kuyumculuk aleti ve eşyası ele geçirilir. Çoluk-çocuk hep beraber sürgün edilen Kaynuka Yahudilerine Ubâde b. Sâmî, Zübâb denilen mevkiye kadar eşlik eder.⁴⁴ Medine'den sürüldükten sonra bir müddet Vâdi'l-Kurâ'da kalan bu Yahudiler, daha sonra Şam yakınlarındaki Ezriât bölgesine yerleşirler.⁴⁵

Kaynuka Yahudilerinin sürülmelerinin ardından ikinci askerî mücadele Nadr Yahudileri ile yapılır. Bu olay Hicretin 4. yılı (626) Rebiülevvel ayında meydana gelir.⁴⁶ Nadroğulları, Medine'deki en büyük Yahudi kabilesidir. Yerleşik oldukları arazi önceleri verimsiz bir arazi iken, burayı zamanla imar ederek korunaklı binalar ve kaleler yaparlar ve araziye daha verimli bir hale getirirler. Yerleşik oldukları arazinin her tarafı hurmalıklarla kaplıdır.⁴⁷

Hız. Peygamber, yanlışlıkla öldürülen Âmiroğullarından iki kişinin⁴⁸ diyetini konuşmak üzere Nadr Yahudilerinin bulunduğu yere gider. Zira bu iki kabile arasında ittifak mevcuttur.⁴⁹ Hız. Peygamber, Nadr Yahudilerine ait evlerden birinin gölgeğinde otururken, Nadr Yahudileri Hız. Peygamber'i öldürmeye karar verir.⁵⁰ Amr b. Cihâş adındaki bir Yahudi başına taş atmak suretiyle Hız. Peygamber'in öldürmek ister ve bu amaçla Hız. Peygamber'in ardındaki duvarın üzerine çıkar. Bu esnada Hız. Peygamber, oturduğu yerden kalkar ve ashabına "ben gelinceye kadar yerinizden ayrılmayın" diyerek oradan ayrılp Medine'ye döner.⁵¹ Hız. Peygamber'in

dönmemesi üzerine, beraber geldiği arkadaşları da geri döner. Hz. Peygamber, Yahudilerin kendisi için planladığı öldürme girişimini onlara söyledikten sonra Nadr Yahudilerine karşı savaş verir.⁵² Hz. Peygamber'i öldürme girişimi, Medine Anlaşması'nın bozulmasına sebep olur.⁵³

Hz. Peygamber Muhammed b. Mesleme'yi elçi olarak Nadr Yahudilerine gönderir. Muhammed b. Mesleme, "yurdumdan çıkıp gidiniz, size on gün mühlet veriyorum, bundan sonra sizden burada kimi görürsem boynunu vururum" şeklindeki Hz. Peygamber'in sözlerini kendilerine iletir.⁵⁴ Nadroğulları, Hz. Peygamber'den gelen bu tehdit üzerine, birkaç gün içerisinde yol hazırlıklarına başlarlar.⁵⁵ Ancak Medine Münafıklarının lideri olan Abdullah b. Ubey'in kışkırtmaları ile sonucu, Medine'yi terketme kararlarından vazgeçerler.⁵⁶ Daha sonra Hz. Peygamber'e Cüdey b. Ahtab aracılığıyla "yurdumuzdan çıkmıyoruz, sen istediğini yap" şeklinde haber gönderirler.⁵⁷ Bunun üzerine Hz. Peygamber, ashabıyla beraber Nadr Yahudilerinin üzerine yürür ve İkinci namazını Nadr Yahudilerine ait büyük bir arazide kılar. Karşılarında Hz. Peygamber'i gören Yahudiler, kalelerinin burçlarına çıkarak yanlarında bulunan okları ve taşları Müslümanların üzerine atmaya başlarlar.⁵⁸

Nadr Yahudilerini kuşatan Hz. Peygamber, ertesi günü bu kuşatmayı kaldırıp aniden Kureyza Yahudilerinin yurdunu kuşatır. Nadr Yahudilerini kuşattığı esnada bir yardım gelmesini önlemek için Kureyza Yahudileri ile bir saldırmazlık anlaşması yapar ve tekrar Nadr Yahudilerinin kalesini kuşatır.⁵⁹ Kalelerinde mevzilenmiş olan Nadr Yahudileri çarpışmadan önce, Hz. Peygamber, onlara ait hurma ağaçlarının kesilmesini ve yakılmasını emreder.⁶⁰ Hurmalıklarının kesildiğini gören NADR Yahudileri, Hz. Peygamber'in ordusu ile baş edemeyeceklerini anlayarak Hz. Peygamber'e anlaşmak istediklerini bildirirler. Bu isteği olumlu karşılayan Hz. Peygamber, "kanlarını akıtmamak üzere, silah hariç develerinin yüklenebildiği kadar yükü çıkıp gitmeleri" şartıyla Nadr Yahudileri ile anlaşmaya varır.⁶¹ Altıyüz deve yükü ile sürgün edilen Yahudilerin bir kısmı Şam havalisine, diğer bir kısmı ise Eriha bölgesine yerleşir.⁶²

Edine'de yerleşik Yahudilerle Hz. Peygamber'in son askerî mücadelesi Kureyza Yahudileri ile olur. Hendek Savaşı (M. 627) esnasında Hz. Peygamber ile aralarındaki anlaşmayı bozarak Mekke'li Müşriklerin safında yer alan Kureyza Yahudileri, savaş sonunda korku içerisinde kalelerine çekilirler. Savaşın hemen ardından Hz. Peygamber, Müslümanlara, Bilal-i Habeşî aracılığı ile "ikinci namazını Kureyza yurdunda kılma emri verir."⁶³

Yerine Ümmü Mektûm'u vekil bırakan Hz. Peygamber, kendisi de ikinci namazını Kureyza yurdunda kılmak üzere yola çıkar.⁶⁴ 25 gün boyunca Kureyza yurdunu muhasara altında tutan Hz. Peygamber, Nebbaş b. Kays'ın vasıtasıyla kendisine iletilen "Kaynuka ve Nadr Yahudilerine uyguladığı şekilde, kalelerinden çıkıp gitmelerine izin vermesi" teklifini kabul etmez.⁶⁵ Beni Kureyza Yahudileri, muhasara uzayıp çaresiz kalınca, Hz. Peygamber'in kendileri hakkında vereceği hükme razı olacaklarını bildirerek kalelerinden çıkarlar. Hz. Peygamber ellerinin bağlanmasını, sonra da kadınlar ve çocuklar ile erkeklerin ayrı yerlere konulmaları emreder. Kaleye giren Müslümanlar, kalede bulunan eşya, giyim eşyası ve silah türünden herşey toplarlar.⁶⁶ Hz. Peygamber haklarında hüküm vermesi için Sa'd b. Muaz'ı vekil tayin eder.⁶⁷ Sa'd b. Muaz Kureyza Yahudileri hakkında:

- Savaşabilecek yaşa gelen erkeklerin öldürülmesine,
- Kadın ve çocukların esir edilmelerine,
- Mallarının Müslümanlar arasında taksim edilmesine,
- Yurtlarının ise Muhacir Müslümanlara verilmesine karar verir.⁶⁸

Hz. Peygamber'in Hıristiyanlarla askerî mücadelesi daha farklı bir zeminde gerçekleşir. Mekke ve Medine'de hakim unsur olarak Hıristiyanların bulunmaması ve ayrıca, dönemin Hıristiyan halkının Anadolu, Habeşistan ve Mısır'daki devletlerin şemsiyesi altında bulunması nedeniyle fiilî bir mücadele gerçekleşmemiş, ancak Arabistan Yarımadasının kuzeyinde bulunan Bizans Devleti üzerine üç sefer düzenlenmiştir. Bahse konu üç seferden ikisi Hz. Peygamber'in sağlığında gerçekleştirilen Tebük ve Mûte seferleridir. Üçüncü sefer ise Hz. Peygamber'in ömrünün sonlarına doğru hazırlanan, ancak Hz. Peygamber'in vefatı sonrası Hz. Ebubekir döneminde gönderilebilen Üsâme Ordusu'dur.

Medine'nin iç güvenliği dahil olmak üzere Medine ve çevresinin güvenliğini sağlamak amacıyla düzenlenen seferler görünümündeki bu askerî seferlerin ilki Mûte Savaşıdır.⁶⁹

Mûte Savaşı, Hz. Peygamber'in başında bulunmadığı büyük seriyelerden birisidir. Bu savaş, Hicretin sekizinci yılı, Cemaziyelevvel ayında meydana gelmiştir. Bu sefere aynı zamanda "Ceysü'l-Umerâ"⁷⁰ da denir.⁷¹ Mûte'ye bir ordu gönderilmesine sebep olarak şu olay gösterilir: Hz. Muhammed, Beni Lihblerden Haris b. Umeyr el-Ezdi'yi Busra hükümdarına gönderir.⁷² Yolda Şurahbil b. Amr, Haris b. Umeyr'i öldürür.⁷³ Haris b. Umeyr, Hz.

Peygamber'in gönderdikleri içerisinde öldürülen tek elçidir.⁷⁴ Bu olayın haberi kendisine ulaştığında çok müteessir olan Hz. Muhammed, Müslümanları toplar ve "Haris b. Umeyr'in öldürüldüğünü, kimin öldürdüğünü ve öldürüldüğü yeri" söyler.⁷⁵ Daha sonra Müslümanları Culf Orduğâhında toplanmaya çağırır.⁷⁶ Müslümanlar bu çağrıya uyararak toplanırlar.⁷⁷ Silahlanıp yola çıkmaya hazırlanan mücahidlerin sayısı üçbin kişiye ulaşır. Ordu toplandıktan sonra Hz. Peygamber "ordunun başına Zeyd b. Harise'yi komutan tayin ettiğini, Zeyd'e bir şey olursa Cafer b. Ebû Talib'in, ona bir şey olduğu takdirde de Abdullah b. Revâha'nın komutan olmasını" bildirir.⁷⁸

Bu arada İslâm Ordusu'nun üzerlerine doğru gelmekte olduğunu haber alan Şurahbil de askerlerini toplayıp hazırlanır.⁷⁹ Şurahbil'in asker sayısı yüzbin civarındadır.⁸⁰ İslâm askerleri, Şam topraklarından Meân'a kadar yürüyüp, orada konaklarlar. Burada "Rum Kayseri Herakliyus'un yüzbin kişilik bir ordu ile üzerlerine geldiği" haberini alırlar. Bu haber üzerine durumlarını müzakere eden Müslümanlar, Abdullah b. Revâha'nın cesaretlendirici konuşması üzerine Bizans ordusu ile savaşa kararı alırlar.⁸¹

Müslüman askerler Belka topraklarındaki Meşârif denilen yere gelince düşman askerleriyle karşılaşırlar⁸² ve Bizans ordusunun savaş düzeni alması üzerine Mûte denilen bir köye doğru çekilerek savaş düzenine girerler.⁸³

Her iki tarafın savaş düzenine girmesinin ardından savaş başlar ve savaşın hemen başında Zeyd b. Harise şehit düşer. Zeyd b. Harise'nin şehit edilmesiyle birlikte sancağı Cafer b. Ebû Talib alır. Etrafı düşman askerleri ile sarılıp kurtulma imkânı kalmayan Cafer b. Ebû Talib atının ayaklarını keser⁸⁴ ve savaşa bu şekilde devam eder. Vücuduna isabet darbeler neticesinde şehit olur. Cafer b. Ebû Talib'in de şehit olması üzerine sancağı Abdullah b. Revaha alır. Vücuduna isabet eden mızrak darbeleri ile yaralanır; bu haliyle bir müddet daha savaşır ve sonunda şehit düşer.⁸⁵

Abdullah b. Revaha'nın da şehit düşmesiyle İslâm askerleri bir anda zor durumda kalırlar. Sancağı alan Halid b. Velid, dağılan Müslümanları toparlayabilmek için saldırı pozisyonundan vazgeer. Öncelikle, Müslümanları toplar ve savaş alanından uzaklaştırır.⁸⁶ Sabah olunca Halid b. Velid, daha önce ön saflarda savaşan mücahitleri, arka saflarda savaşan mücahitlerle, sağ kanatta savaşan mücahitleri de, sol kanatta savaşan mücahitlerle değiştirir. Bizans ordusu, bir gün önce karşılaştığı simalardan farklı simalarla karşılaşıncaya, "takviye kuvvetler gelmiş" diye düşünerek panikler. Bu manevra ile düşmanın maneviyatı bozulmuş olur.⁸⁷ Fırsattan istifade

ederek yeniden saldırıya geçen Müslümanlar düşmanı bozarlar ve onlardan birçoğunu öldürürler. Bu ani saldırı natesinde elde edilen başarı sonrasında, düşmanın fiziki durumunu gözönünde bulunduran Halid b. Velid, Müslümanları savaş alanından uzaklaştırır. Düşman güçleri de aynı şekilde geri çekilirler.⁸⁸

Bu savaşın sonucunu Müslümanlar açısından kesin bir mağlubiyet ya da galibiyet olarak verme imkanı yoktur. Mûte savaşında Müslümanlardan, üçü komutan olmak üzere toplam onbeş kişi şehit olmuştur.⁸⁹

Hz. Peygamber döneminde Hıristiyanlarla gerçekleştirilen ikinci savaş, Tebük Savaşı'dır. Tebük, Arabistan Yarımadasının kuzeyinde, Bizans sınırlarının başladığı noktada, Medine'ye oniki günlük mesafede bulunan bir mevkidir. Hz. Muhammed'in bizzat gerçekleştirmiş olduğu bu sefere, çok zor şartlar altında yapıldığından dolayı tarihi kaynaklarda "Ceyşu'l-Usre"⁹⁰ veya "Gazvetu'l-Usre"⁹¹ de denilir. Tebük Seferi'nin meydana geliş tarihi bütün kaynaklarda ihtilafsız olarak Hicri dokuzuncu yıl Receb ayı olarak geçer.⁹²

Bu savaşın sebebi olarak aşağıdaki olay gösterilir: Şam'dan getirdikleri un ve zeytinyağı cinsi şeyleri satmak amacıyla Arabistan içlerine kadar gelen Nabatilerden Müslüman tacirler, Şam civarında olup bitenleri Mekke ve Medine'ye ulaştırırlardı. Tebük Şavaşı öncesi geldiklerinde, Rumların Müslümanlarla çarpışmak üzere hazırlandıklarını, bir çok asker topladıklarını, Herakliyus'un, askerlerinin yıllık ihtiyaçlarını karşıladığını haber verirler. Haberler arasında Lahm, Cüzam, Gassan ve ÂAmile kabilelerinin, Rum saflarında yer aldığı vardır. Herakliyus'un Hıms'ta bulunduğu bu dönemde, bir kısım öncü kuvvet Belka denilen mevkiye ulaşmıştı.⁹³

Tacirler tarafından getirilen bu haberler üzerine Hz. Peygamber, ashabına savaş için hazırlanmaları emrini verir.⁹⁴ Medine'de bulunan Müslümanları, savaş için hazırlanmaları konusunda uyararak Hz. Peygamber, Medine dışında bulunan Müslümanlara da bu yönde haberler gönderir.⁹⁵

Sonunda Tebük Seferi için bütün hazırlıklar tamamlanır. Hz. Peygamber ordusunu Veda Tepesinde toplar. Ordunun mevcudu 30.000 kişi civarındadır.⁹⁶ Ayrıca orduda 10.000⁹⁷ at ve 12.000⁹⁸ deve vardır. Hz. Peygamberin ordusunun ardında ise Abdullah b. Ubey'in komutasındaki Münafıklar ile Yahudilerden oluşan kuvvetler bulunmaktadır.⁹⁹

Hz. Peygamber, yerine vekil olarak Muhammed b. Mesleme'yi,¹⁰⁰ kendi ev halkının ihtiyaçlarını görmesi için Ali b. Ebû Talib'i¹⁰¹ Medine'de bırakır. Orduda namaz kıl-

dırması için Ebubekir b. Sıddık'a görev verir.¹⁰² Ordunun sağ kanat kumandanlığına Talha b. Ubeydullah'ı¹⁰³ sol kanat kumandanlığına ise Abdurrahman b. Avfı¹⁰⁴ getirir. Tebük'e vardktan sonra orada on gün kadar kalır.¹⁰⁵ Bu esnada, Kudüs Emiri Yuhanna b. Ru'be'ye bir mektupla beraber elçilerini gönderir. Ayrıca, Makna,¹⁰⁶ Cerba ve Ezruh'un¹⁰⁷ Hıristiyan halkının elçileriyle de cizye vermek şartı üzerine birer anlaşma imzalar.

Tebük Seferi, düşmanla yüzyüze karşılaşmanın meydana gelmediği ve civarda bulunan halklarla anlaşmaların yapıldığı bir sefer görünümündedir. Aynı zamanda Hz. Muhammed'in ordu başında gittiği son sefer olmuştur.

Medine döneminde, Hıristiyanlarla gerçekleştirilen son ilişki "Üsame Ordusunun hazırlanmasıdır. Ancak Hz. Peygamber'in vefatına yakın bir dönemde hazırlanan bu ordu gönderilemeden Hz. Peygamber vefat etmiştir. Hakkında "gönderelim veya göndermeyelim" şeklinde tartışmalar çıkan bu ordunun gönderilmesi Hz. Ebubekir'in hilafetinin ilk aylarında gerçekleşmiştir.

DEĞERLENDİRME

Hz. Peygamber'in yaşamının gerek Mekke ve gerekse Medine döneminde Hıristiyan ve Yahudi toplumu ile olan ilişkiler ana hatlarıyla yukarıdakilerden ibarettir. İlişkilerin değerlendirilmesi yapıldığında, her iki topluma karşı farklı uygulamaların yapıldığı görülecektir.

A. SİYASİ İLİŞKİLER

Siyasî ilişkilerin anlatıldığı bölümün başında da belirtildiği üzere, Hz. Peygamber her iki topluma iki farklı yaklaşım tarzı sergilemiştir:

- Hıristiyanlara karşı davet yaklaşımı
- Yahudilere karşı anlaşma metodu

Davet metodunun bir gereği olarak Hz. Peygamber'in tutumunun ılımlı olduğu dikatleri çeker. Zira, Rum, Habeşistan ve Mısır ülkelerinin krallarına yazılan üç mektubun içeriğine bakıldığında, yumuşak bir üslup ile kaleme alınan mektuplar oldukları görülür.

Bu yumuşak üslubun sebebi olarak, öncelikle, Mekke döneminde Habeşistan'a yapılan hicret vesilesiyle oluşan bir diyalog ortamının varlığı dile getirilebilir. Zira Hz. Muhammed, hicret olayı gündeme geldiğinde şu şekilde bir beyanda bulunur: "*Habeş ülkesinde hiç kimsenin zulme maruz kalmadığı bir kral vardır. O ülkeye gidin. Allah size bir ferahlık verecek ve bulunduğunuz durumdan sizi kurtaracaktır. Hem orası bir doğruluk ülkesidir.*"¹⁰⁸

Ayrıca Hıristiyan dinine mensup toplum kitlelerinin toprak sahibi ve devlet şemsiyesi altında yaşayan insanlardan oluşması Hz. Peygamber'in ılımlı tutumunda etkili olmuştur. Zira, kabile tarzı yaşayan kitleler (Yahudiler ve Arap yarımadasının değişik kesimlerinde yaşayan Arap kabileleri gibi) ile devlet organizasyonunda yaşayan kitlelere karşı Hz. Peygamber'in tutumunun farklı olduğu tarihi kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Devlet çatısı altında yaşayan insan kitleleri ile sık ve doğrudan bir temasın olmaması da davet metodunun uygulanma sebepleri arasında gösterilebilir. Fizikî ve askerî temasın uzun aralıklarla gerçekleştiği bu toplum kitleleri ile anlaşma zemini aramak acil bir gereklilik değildi.

Yahudilere karşı anlaşma metodunu tercih eden ve uygulayan Hz. Peygamber'in bu tutumunun, Hıristiyanlara karşı uygulanan davet metoduna nazaran daha sert olduğu söylenebilir. Bu sert tutumun temel nedenlerinden birisi, Yahudilerle beraber yaşamının bir zorunluluk olmasıdır. Gerek anlaşma metodunun tercih edilmesinde ve gerekse sert bir tutumun sergilenmesinde bir arada yaşıyor olmanın etkisi göz ardı edilmemelidir.

Medine Vesikası olarak bilinen anlaşmanın 25. maddesi Hz. Peygamber'in bulunduğu pozisyonu gösterir niteliktedir. Bu maddede "Yahudilerin ve Müslümanların dinlerinin kendilerine olduğu ve bu kurala hem kendilerinin ve hem de mevlalarının dahil edildiği" dile getirilmektedir. Bu madde, Hz. Peygamber'in Yahudilere karşı davet metodu uygulamadığını, beraber yaşamının bir gereği olarak anlaşmayı tercih ettiğini göstermektedir.

Hz. Peygamber'in Yahudilerle anlaşmayı tercih etmesinin bir başka sebebi olarak onların yakın ve uzak geçmişte kendi dinlerinin dışındaki inançlara karşı sergiledikleri katı tutum gösterilebilir. Bu bakış tarzı Kur'an'daki bakış tarzı ile de uyumludur. Zira, Kur'an'da Maide Suresi'nde geçen ifadeler ile Hz. Peygamber'in tutumu birbirine paraleldir. Maide suresinde şöyle denilmektedir: "İnsanlar içerisinde, inananlara en büyük düşman olarak Yahudileri ve Allah'a ortak koşanları, inananlara sevgice en yakınları olarak da "Biz Hıristiyanlarız" diyenleri bulursun. Çünkü onların içlerinde keşişler ve rahipler vardır ve büyüklük taslamazlar. Rasûle indirileni dinledikleri zaman, tanıdıkları gerçekten dolayı gözlerinin yaşla dolup taşıdığını görürsün. Derler ki: "Rabbimiz inandık, bizleri şahitlerle beraber yaz. Biz, Rabbimizin bizi iyiler arasına katmasını umarken, neden Allah'a ve bize gelen gerçeğe inanmayalım?" Allah, bu sözlerinden dolayı onlara, altlarından ırmaklar akan,

inde ebedî kalacakları cennetler verir. Güzel hareket edenlerin mükafatı işte budur. İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlar da cehennem halkıdır.”¹⁰⁹

Hız. Peygamber'in zihninde bulunan bu ifadelerin davranışlarına yansımaları doğal bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Kur'an'da, Yahudi ve Hıristiyan toplumlarının birbirine zıt iki toplum olarak değerlendirilmesi sonucu Hız. Peygamber'in tutumunun, birbirine zıt olmasa da, farklı olmasına neden olduğu söylenebilir.

B. ASKERİ MÜCADELELER

Siyasî ilişkilere benzer bir biçimde askerî ilişkilerde de bir farklılık söz konusudur. Zira Hıristiyanlarla yapılan askerî mücadelelerin muhatabının devlet olması bu mücadelelere “gazve/savaş” görünümü kazandırmıştır. Halbuki, Yahudilerle yapılan askerî mücadeleler savaş görünümünden ziyade “seriyye/çatışma” görünümündedir. İki farklı görünümünün oluşmasının temel nedeni Hıristiyanların devlet organizasyonunda, Yahudilerin ise kabile organizasyonunda yaşamaları olmalıdır.

Davet metodu ile anlaşma metodu arasındaki ılımlılık farkının askerî mücadeleler içinde söz konusu olduğu söylenebilir. Hıristiyanlarla olan askerî mücadeleler neticesinde yerlerinden ve yurtlarından olan veya edilen toplumsal kitleler söz konusu değildir. Ancak Yahudilerle olan askerî mücadeleler, Yahudilerin yurtlarından olması sonucunu doğurmuştur. Hız. Peygamber'in Yahudilere karşı tutumunun tünüyle tavizsiz ve kimi zaman şiddetli (Kureyza Yahudilerine uygulandığı biçimiyle) olması “sertlik” olarak algılanabilir.

Askerî ilişkilere bir de Müslüman Arap toplumu açısından bakmak faydalı olacaktır. Arap yarımadasının doğal koruması altında bulunan Arap toplumu, Hız. Peygamber ile birlikte evrensel bir mesajın muhatabı olmuştur. Dolayısıyla siyasî ve askerî ilişkilerin evrensel bir mesaj ile uyumu gerekmektedir. Hız. Peygamber'in Kur'an mesajının evrenselliği ile uyumlu davranışları özellikle iki olayda çok belirgindir:

- Dünya liderlerine gönderilen davet mektupları,
- Tebük ve Mûte Savaşları

Dünya liderlerine gönderilen ve Hıristiyan liderlere gönderilen üç tanesi bu çalışmada konu edilen davet mektupları ile Kur'an mesajının yayılması ve etki alanının genişlemesi amaçlanmış ve bunda başarılı olunmuştur. İlk dört halife döneminde gerçekleştirilen fetih hareketlerinin başarısına davet mektuplarının katkısı inkâr edilemez.

Davet mektuplarının haricinde, Mûte ve Tebük savaşlarına da bu gözle bakılabilir. Arap yarımadasının

coğrafi özellikleri nedeniyle tarihî süreç içerisinde devrin büyük devletlerinin (Bizans ve Sasani gibi) ilgisini çekmediği tarihsel bir realitedir. Bu realite Hız. Peygamber dönemi Arap yarımadası için de geçerlidir. Arap yarımadasının pozisyonu evrensel olmaktan öte lokal bir Müslüman toplum oluşturmaya müsaittir.

Arap yarımadasının coğrafi içe kapanıklılığının ötesinde, Müslüman toplumun Mûte ve Tebük savaşlarına kadar gerçekleştirdiği siyasî ve askerî ilişkilerde de bir içe kapanıklılık söz konusudur. Müslümanların bu iki savaşa kadar, dışa açılma olarak değerlendirilebilecek iki olayı mevcuttur:

- Habeşistan Hicretleri
- İslam'a davet mektupları

Bu iki olayın haricinde kalan bütün siyasî ve askerî ilişkiler Mekke-Medine ve Taif üçgeni ile sınırlı kalmıştır. Bu nedenle Mûte ve Tebük savaşlarına Hız. Peygamber'in Kur'an mesajının evrenselliği ile uyumlu hareketleri olarak bakılabilir. Gerek Müşrik Araplar ve gerekse Yahudiler ile yapılan askerî mücadeleler (Bedir, Uhud ve Hendek Savaşları ile Kaynuka, Nadr ve Kureyza Yahudileriyle olan mücadeleler) neticesinde Medine'nin güvenliği; bir başka deyişle içe dönük hamleler tamamlanmıştı. Mûte ve Tebük savaşları ile Üsâme Ordusunun hazırlanması dışa dönük hamleler olarak değerlendirilebilir.

Peygamberimiz Hız. Muhammed'in bütün bu anlatmaya çalıştığımız hıristiyan ve yahudilerle olan ilişkileri, o günün şartları içerisinde değerlendirildiğinde, hukuk ve siyasete dayalı uluslar arası ilişkiler niteliğindedir. Bu günkü dinlerarası diyalogcuların, dinlerarası diyalogun meşruiyeti ve türü olarak bunları delil göstermeleri tarihi gerçekliğe uygun düşmemektedir. Zira yukarıda zaman zaman işaret ettiğimiz gibi Hız. Muhammed'in amacı onları İslama davet etmekdi; yoksa bugün ki anlamıyla hıristiyan ve yahudilerle bir diyalog yapmak değildir.

SONUÇ

Bu çalışmada, her ikisi de Ehl-i Kitap olan Yahudi ve Hıristiyan topluluklarına karşı uygulanan siyaset ile yapılan askerî mücadeleler irdelendi. Çalışmanın başında kısaca İslam öncesi dönem hakkında bilgi verildi ve bu dönemde Hıristiyanlar ile Yahudiler arasında geçen iki olaya değinildi ve bu toplumun İslam öncesi dönemde birbirlerine muarız iki toplum oldukları görüldü.

İslam dönemine gelindiğinde ilişkiler siyasî ve askerî olarak iki farklı düzlemde değerlendirildi. Siyasî açıdan her iki topluma uygulanan siyasetlere bakıldığında, iki farklı metodun uygulandığı görüldü:

- Hıristiyanlar karşı davet metodu
- Yahudilere karşı anlaşma metodu

Bu tesbitin ardından, Hıristiyanlarla siyasî ilişkiler:

- Habeşistan hicretleri ile
- Hıristiyan liderlere gönderilen davet mektupları olarak değerlendirildi.

Yahudilerle olan ilişkilerde ise:

- Medine Vesikası üzerinde duruldu.

Siyasî ilişkilerin ardından "Askerî Mücadeleler" konusu işlenmeye başlandı. Bu başlık altında Yahudilerle yapılan:

- Kaynuka Yahudilerinin Medine'den çıkarılmaları,
- Nadr Yahudilerinin Medine'den çıkarılmaları ve

- Kureyza Yahudilerinin Medine'den çıkarılmaları konuları işlendi.

Hıristiyanlarla yapılan askerî mücadelelerde ise:

- Müte Savaşı ile
- Tebuk Savaşı üzerinde duruldu.

Siyasî ilişkiler ile askerî mücadelelerin temel kaynaklara dayanan bilgilerinin verilmesinin ardından geniş bir değerlendirme yapıldı. Bu değerlendirme neticesinde Hz. Peygamber'in Hıristiyanlara karşı tutumunun ılımlı, Yahudilere karşı tutumunun ise sert olduğu görüldü. Bu iki farklı uygulamanın, aynı zamanda, Kur'an mesajı ile uyumlu olduğuna dikkatler çekildi.

Askerî ilişkilerde ise Hıristiyanlarla yapılan Tebuk ve Müte savaşlarına klasik savaşlar gözüyle değil, Müslümanların dışa açılma hamleleri olarak bakılması gerektiği kanaatine varıldı.

BİBLİYOGRAFYA

- Belâzûrî, Ahmed b. Yahya, **Ensâbü'l-Eşraf**, tah: M. Hamidullah, Kahire ts.
- Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. el-Hüseyn, **Delâilü'n-Nübüvve**, yay. haz: A. Kalacı, Beyrut 1985
- Buhârî, Ebu Muhammed b. İsmail b. İbrahim, **Sahih-i Buhârî**, Beyrut, ts.
- Diyarbakrî, Hüseyin b. Muhammed b. Hasan, **Tarihu'l-Hamîs fi Ahval-i Enfesi Nefis**, y.y., ts.
- Duman, Abdullah, **Asr-ı Saadette Müslüman-Yahudi İlişkileri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, van 1995
- Ebü Şehbe, Muhammed b. Muhammed, **es-Siretü'n-Nebeviye fi DA'vî'l-Kur'an ve's-Sünne**, Beyrut 1982
- Ebü Ubeyd, **Kitabu'l-Emvâl**, çev: K. Saylık, İstanbul 1981
- Hamidullah, Muhammed, **İslâm Peygamberi**, çev: S. Tuğ, İstanbul 1991, I/284
- Hamidullah, Muhammed, **Mecmu'atu Vesâiku's-Siyasiyye li Ahdi'n-Nebiyi ve'l-Hilafeti'r-Râşide**, Beyrut 1985
- İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdülmelik, **Siretün-Nebeviye**, tah: M. Saka-İ. Ebyarî-A. Şiblî, y.y., ts.
- İbn İshak, Muhammed b. Yesar, **Siretu İbn İshak el-Musemmâtu bi-Kitâbi'l-Mübtede ve'l-Meb'as ve'l-Megâzi**, tah: M. Hamidullah, Konya 1981
- İbnü'l-Esîr, Ebi'l-Hasan Ali b. Muhammed, **el-Kâmil fi't-Tarih**, Beyrut 1979
- İbnü'l-Esîr, Ebi'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî, **Üsdü'l-Ğabe fi Marifet's-Sahâbe**, tah: M.İ.El-Bennâ-M.A.Aşur- M.A.Fayyâd, y.y., 1970
- İbn Kesîr, İsmail b. Kesîr ed-Dimeşkî, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, Beyrut ts.
- İbn Sa'd, Ebu Abdullah Muhammed, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, Beyrut, ts.
- Müslim, **Sahih-i Müslim**, Beyrut, ts.
- Taberî, Ebu cafer Muhammed b. Cerir, **Câmiu'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'an**, Beyrut 1988
- Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, **Tarihu'l-Umem ve'l-Mülük**, Beyrut 1987
- Vakıdî, Muhammed b. Ömer, **Kitabu'l-Megâzi**, tah: M. Jones, Beyrut 1984
- Yakubî, Ebü Yakub b. Cafer b. Vehb İbn Vâdih, **Tarih-i Yakubî**, Beyrut, 1992

DİPNOTLAR

- Muhammed Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, çev: S. Tuğ, İstanbul 1991, I, 284
- İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdülmelik, **Siretün-Nebeviye**, tah: M. Saka-İ. Ebyarî-A. Şiblî, y.y., ts., I-II, 33-34; Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, **Tarihu'l-Umem ve'l-Mülük**, Beyrut 1987, II, 213
- Bu olayın gelişimini, "Necran'da öldürülen iki Yahudi çocuğunun intikamının alınması" şeklinde rivâyet edenler de vardır. bkz: M. Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, 284
- İbn Hişam, **Siretün-Nebeviye**, I-II, 35
- İbn Hişam, **Siretün-Nebeviye**, I-II, 42 vd.; Taberî, **Tarih**, II, 221, vd. Fil Vak'ası, Kur'an'da bahsi geçen tarihi olaylardandır: "Görmedin mi Rabbin fil sahiplerine ne yaptı? Onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı? Üzerlerine sürü sürü kuşlar gönderdi. Onlara çamurdan taşlar atıyorlardı. Nihâyet onları yenilmiş ekin yaprağı gibi yaptı." **Kur'an**, 105/Fil, 1-5
- Kur'an**, 85/Buruc, 4-8
- Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, **Câmiu'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'an**, Beyrut 1988, XI, 17
- İbn İshak, Muhammed b. Yesar, **Siretu İbn İshak el-Musemmâtu bi-Kitâbi'l-Mübtede ve'l-Meb'as ve'l-Megâzi**, tah: M. Hamidullah, Konya 1981, 194; İbn Hişam, **Siretün-Nebeviye**, I-II, 321; Taberî, **Tarih**, II, 221; İbnü'l-Esîr, Ebi'l-Hasan Ali b. Muhammed, **el-Kâmil fi't-Tarih**, tah: C. J. Tomberg, Beyrut 1979, II, 76; İbn Kesîr, İsmail b. Kesîr ed-Dimeşkî, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, Beyrut ts., III, 94; İbn Sa'd, Ebu Abdullah Muhammed, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, Beyrut, ts., I, 204; Diyarbakrî, Hüseyin b. Muhammed b. Hasan, **Tarihu'l-Hamîs fi Ahval-i Enfesi Nefis**, y.y., ts., I, 288
- Taberî, **Tarih**, II, 412; İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil**, II, 77; Diyarbakrî, **Tarihu'l-Hamîs**, I, 288
- Taberî, **Tarih**, II, 412; İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 204
- Taberî, **Tarih**, II, 412; İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 204; Diyarbakrî, **Tarihu'l-Hamîs**, I, 288

- ¹² Taberî, **Tarih**, II, 412; İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 204; Diyarbekrî, **Tarihu'l-Hamîs**, I, 288
- ¹³ Taberî, **Tarih**, II, 412; İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 204
- ¹⁴ İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 204; İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil**, II, 277
- ¹⁵ Bu hadise tarihî kayıtlarda "Garanik Hadisesi" olarak bilinir.
- ¹⁶ **Kur'ân**, 53/Necm, 62
- ¹⁷ İbn Hişam, **Sîretün'n-Nebeviye**, I-II, 364
- ¹⁸ **Kur'ân**, 53/Necm, 19-20
- ¹⁹ İbn Hişam, **Sîretün'n-Nebeviye**, I-II, 364; Taberî, **Tarih**, II, 414; İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 208; İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil**, II, 277
- ²⁰ İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 208
- ²¹ Diyarbekrî, **Tarihu'l-Hamîs**, I, 288
- ²² İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 208
- ²³ İbn İshak, **Sîre**, 194
- ²⁴ M. Hamidullah, **İslam Peygamberi**, I, 301
- ²⁵ **Kur'ân**, 3/Â-i İmran, 64
- ²⁶ Buharî, Ebu Muhammed b. İsmail b. İbrahim, **Sahih-i Buharî**, Beyrut, ts., VI, 10; Müslim, **Sahih-i Müslim**, Beyrut, ts., XII, 103; Taberî, **Tarih**, III, 241; Yakubî, Ebû Yakub b. Cafer b. Vehb İbn Vâdih, **Tarih-i Yakubî**, Beyrut, 1992, II, 77; Diyarbekrî, **Tarihu'l-Hamîs**, II, 33
- ²⁷ Mektubun orijinal metni için bkz: Muhammed Hamidullah, **Mecmu'atu Vesâiku's-Siyasiyye li Ahdi'n-Nebiyyi ve'l-Hilâfeti'r-Râşide**, Beyrut 1985, 137
- ²⁸ Taberî, **Tarih**, III, 245; Diyarbekrî, **Tarih**, II, 30
- ²⁹ Abdullah Duman, **Asr-ı Saadette Müslüman-Yahudi İlişkileri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 1995, 24
- ³⁰ A. Duman, **Müslüman-Yahudi İlişkileri**, 25
- ³¹ Ebu Ubeyd, **Kitabu'l-Emvâl**, çev., Kemalettin Sayılık, İstanbul, 1981, 236
- ³² A. Duman, **Müslüman-Yahudi İlişkileri**, 14 vd.
- ³³ Taberî, **Tarih**, III, 85; İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 28-9
- ³⁴ Taberî, **Tarih**, III, 84; Belâzûrî, Ahmed b. Yahya, **Ensâbü'l-Esrâf**, tah: M. Hamidullah, Kahire, ts., I, 308; Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. el-Hüseyn, **Delâilü'n-Nübüvve**, yay. haz.: A. Kalacı, Beyrut 1985, III, 188
- ³⁵ İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 29
- ³⁶ Belâzûrî, **Ensâb**, I, 309
- ³⁷ Vakıdî, Muhammed b. Ömer, **Kitabu'l-Megâzi**, tah: M. Jones, Beyrut 1984, I, 177; Belâzûrî, **Ensâb**, I, 309
- ³⁸ İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil**, II, 138
- ³⁹ Taberî, **Tarih**, III, 85, Vakıdî, **Megâzi**, I, 177
- ⁴⁰ Vakıdî, **Megâzi**, I, 177
- ⁴¹ Vakıdî, **Megâzi**, I, 177
- ⁴² Vakıdî, **Megâzi**, I, 178
- ⁴³ İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 29-30
- ⁴⁴ Taberî, **Tarih**, III, 86; İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 29
- ⁴⁵ İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 29
- ⁴⁶ İbn Hişam, **Sîretün'n-Nebeviye**, III-IV, 191
- ⁴⁷ M. Hamidullah, **İslam Peygamberi**, I, 616
- ⁴⁸ İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil**, II, 171
- ⁴⁹ İbn Hişam, **Sîretün'n-Nebeviye**, III-IV, 190
- ⁵⁰ Vakıdî, **Megâzi**, I, 365
- ⁵¹ İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 37
- ⁵² İbn Hişam, **Sîretün'n-Nebeviye**, III-IV, 190
- ⁵³ Ebu Şehbe, Muhammed b. Muhammed, **es-Sîretü'n-Nebeviye fi Da'vî'l-Kur'an ve's-Sünne**, Beyrut 1982, II, 399
- ⁵⁴ Vakıdî, **Megâzi**, I, 367
- ⁵⁵ Taberî, **Tarih**, III, 152
- ⁵⁶ Taberî, **Tarih**, III, 152
- ⁵⁷ Vakıdî, **Megâzi**, I, 370
- ⁵⁸ Taberî, **Tarih**, III, 152
- ⁵⁹ Beyhakî, **Delâilü'n-Nübüvve**, III, 178-9
- ⁶⁰ Vakıdî, **Megâzi**, I, 372
- ⁶¹ Taberî, **Tarih**, III, 153
- ⁶² İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 58
- ⁶³ İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 74
- ⁶⁴ İbn Hişam, **Sîretün'n-Nebeviye**, III-IV, 234
- ⁶⁵ Vakıdî, **Megâzi**, II, 501
- ⁶⁶ Vakıdî, **Megâzi**, II, 509-10
- ⁶⁷ İbn Hişam, **Sîretün'n-Nebeviye**, III-IV, 239
- ⁶⁸ İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 77
- ⁶⁹ Mûte Şam civarında bulunan Belka topraklarında bir mevkidir. bkz: İbn Hişam, **Sîretün'n-Nebeviye**, III-IV, 373
- ⁷⁰ "Ceşşü'l-Umerâ", "Kumandanlar Ordusu" demektir. Ordunun bu şekilde isimlendirilmesinin sebebi, komutanların birbiri ardınca şehit düşmesi sonucu, birden fazla komutanın ordunun başında yer almasıdır.
- ⁷¹ İbn Hişam, **Sîretün'n-Nebeviye**, III-IV, 373; İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 46
- ⁷² İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 128; Diyarbekrî, **Tarih**, II, 70
- ⁷³ İbnü'l-Esîr, Ebi'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî, **Üsdü'l-Gâbe fi Marifet's-Sahâbe**, tah: M. İ. el-Bennâ- M. A. Aşur- M. A. Fayyâd, y.y., 1970, I, 408
- ⁷⁴ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-Gâbe**, I, 408
- ⁷⁵ Vakıdî, **Megâzi**, II, 755
- ⁷⁶ İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 128; Vakıdî, **Megâzi**, II, 756; Diyarbekrî, **Tarih**, II, 70
- ⁷⁷ Diyarbekrî, **Tarih**, II, 70
- ⁷⁸ İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 128; Vakıdî, **Megâzi**, II, 756
- ⁷⁹ İbn Hişam, **Sîretün'n-Nebeviye**, III-IV, 357; Taberî, **Tarih**, III, 279; İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 128
- ⁸⁰ Vakıdî, **Megâzi**, II, 755
- ⁸¹ İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 128
- ⁸² İbn Hişam, **Sîretün'n-Nebeviye**, III-IV, 357; Taberî, **Tarih**, III, 282; İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil**, II, 235
- ⁸³ İbn Hişam, **Sîretün'n-Nebeviye**, III-IV, 375-76; Taberî, **Tarih**, III, 282; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-Gâbe**, II, 236
- ⁸⁴ İbn Hişam, **Sîretün'n-Nebeviye**, III-IV, 376; Taberî, **Tarih**, III, 282
- ⁸⁵ Savaşta atın ayaklarının kesilmesi "atı sinirlemek" deyimiyile ifade edilir. Bineğin düşman eline geçmesini ve tekrar kendi askerlerine karşı kullanılmasını önlemek amacıyla uygulanır. Cafe b.Ebu Talib, tarihî kayıtlarda "atını sinirleyen ilk kişidir. Bkz: İbn Hişam, **Sîretün'n-Nebeviye**, III-IV, 377
- ⁸⁶ İbn Hişam, **Sîretün'n-Nebeviye**, III-IV, 378; Buharî, **Sahih**, V, 182
- ⁸⁷ İbn Hişam, **Sîretün'n-Nebeviye**, III-IV, 379-80; Taberî, **Tarih**, III, 283
- ⁸⁸ Vakıdî, **Megâzi**, II, 755; Diyarbekrî, **Tarihu'l-Hamîs**, II, 72
- ⁸⁹ İbn Hişam, **Sîretün'n-Nebeviye**, III-IV, 380
- ⁹⁰ İbn Kayyim el-Cevzî, **Zâdu'l-Meâd**, çev: M. Keskin, İstanbul 1993, III, 359
- ⁹¹ Buharî, **Sahih**, VI, 2; İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil**, I, 27
- ⁹² Diyarbekrî, **Tarih**, II, 122
- ⁹³ Taberî, **Tarih**, III, 341; İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 165; Yakubî, **Tarih**, II, 67; İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil**, II, 276; Diyarbekrî, **Tarih**, II, 122
- ⁹⁴ İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 165; Vakıdî, **Megâzi**, III, 990; Diyarbekrî, **Tarih**, II, 122; İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil**, II, 277
- ⁹⁵ İbn Hişam, **Sîretün'n-Nebeviye**, III-IV, 516; Taberî, **Tarih**, III, 341; İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 165; Vakıdî, **Megâzi**, III, 990; Diyarbekrî, **Tarih**, II, 122; İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil**, II, 276
- ⁹⁶ İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 165
- ⁹⁷ İbn Hişam, **Sîretün'n-Nebeviye**, III-IV, 519; Taberî, **Tarih**, III, 343; İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 167
- ⁹⁸ İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 166
- ⁹⁹ Vakıdî, **Megâzi**, III, 1041
- ¹⁰⁰ İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 165; Vakıdî, **Megâzi**, III, 995
- ¹⁰¹ İbn Hişam, **Sîretün'n-Nebeviye**, III-IV, 519; İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 165; Vakıdî, **Megâzi**, III, 995. Kaynaklarda Siba b. Urfuta isimli sahabe'nin Medine'ye vekil bıraktığı haberi yer almaktadır. İbn Hişam ve Vakıdî bu ikisinin ismini beraber olarak zikretmektedir. Taberî ise sadece Urfuta'nın ismini Medine'de vekil bırakılan kişi olarak zikretmektedir. bkz: Taberî, **Tarih**, III, 344. Diğer kaynaklarda sadece Muhammed b. Mesleme'nin ismi yer almaktadır.
- ¹⁰² İbn Hişam, **Sîretün'n-Nebeviye**, III-IV, 519
- ¹⁰³ İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 165, Vakıdî, **Megâzi**, III, 995
- ¹⁰⁴ Yakubî, **Tarih**, II, 67-68
- ¹⁰⁵ Yakubî, **Tarih**, II, 68
- ¹⁰⁶ İbn Hişam, **Sîretün'n-Nebeviye**, III-IV, 527; Taberî, **Tarih**, III, 350
- ¹⁰⁷ İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 277
- ¹⁰⁸ İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 289, Vakıdî, **Megâzi**, III, 1031
- ¹⁰⁹ İbn İshak, **Sîre**, 194; İbn Hişam, **Sîretün'n-Nebeviye**, I-II, 321; Taberî, **Tarih**, II, 411; İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil**, II, 76; İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 204; Diyarbekrî, **Tarih**, I, 288
- ¹¹⁰ **Kur'ân**, 5/Maide, 82-86